

UDC 37.015.31:172.15

DOI 10.35433/pedagogy.4(123).2025.5

THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY AMONG CHILDREN AND YOUTH WITHIN THE EDUCATION SYSTEM

I. I. Nehrii*

This article is devoted to a comprehensive analysis of the formation of Ukrainian national identity within the education system as a strategic task of state policy in the context of contemporary challenges, particularly the full-scale war. The author emphasizes the importance of Ukrainian national identity for societal consolidation, strengthening statehood, and fostering responsible citizenship. Based on the current legislative framework – the Laws of Ukraine "On Education", "On Complete General Secondary Education" and "On Higher Education" as well as the Strategy for National-Patriotic Education and the Concept of Identity Formation – the normative foundation of educational activities is outlined. An overview of the implementation of the national-identity component at various levels of education is provided. In the field of preschool education, emphasis is placed on the necessity of integrating concepts of language, culture, symbols, and family values into the educational environment as the basis for a child's primary identity formation. In school education, key roles are played by courses in Ukrainian history, the Ukrainian language, and civic education, as well as interdisciplinary integration, which is reinforced under the New Ukrainian School (NUS) reform aimed at fostering values, civic responsibility, and individual awareness of belonging to the Ukrainian nation.

In higher education, Ukrainian national identity is considered through the lens of critical thinking, analysis of historical meanings, and philosophical and cultural contexts. Not only the academic component but also extracurricular activities play a crucial role: student participation in volunteering, cultural initiatives, and community projects contributes to conscious self-identification with the Ukrainian nation. In conclusion, the author notes that effective formation of Ukrainian identity requires a systemic approach, methodological support for educators, updating the content of education, provision of a Ukrainian-language environment, and consideration of students' age, socio-cultural, and regional characteristics.

Keywords: patriotism, patriotic education, national education, national identity, Ukrainian national identity, national-identity component of the educational process, Ukrainian identity, preschool education institution, New Ukrainian School, higher education institution.

* Postgraduate Student

(Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia)

irinanegriy4@gmail.com

ORCID: 0009-0002-3019-2173

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

І. І. Негрій

Статтю присвячено комплексному аналізу формування української національної ідентичності в системі освіти як стратегічного завдання державної політики в умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни. Автор підкреслює важливість української національної ідентичності для консолідації суспільства, зміцнення державності та формування відповідального громадянина. На основі чинної законодавчої бази – Законів України "Про освіту", "Про повну загальну середню освіту", "Про вищу освіту", а також Стратегії національно-патріотичного виховання та Концепції формування ідентичності – окреслюється нормативне підґрунтя освітньої діяльності. Здійснено огляд реалізації національно-ідентифікаційного компонента на різних рівнях освіти. У сфері дошкільної освіти акцент зроблено на необхідності інтеграції уявлень про мову, культуру, символи та родинні цінності в освітнє середовище як бази первинної ідентифікації дитини. У шкільній освіті ключову роль відіграють курси історії України, української мови та громадянської освіти, а також міжпредметна інтеграція, що посилюється в умовах реалізації реформи Нової української школи (НУШ), орієнтованої на формування цінностей, громадянської відповідальності та усвідомлення особистістю своєї належності до українського народу. В освітньому процесі ЗВО українська національна ідентичність розглядається через призму критичного мислення, аналізу історичних сенсів, філософських і культурних контекстів. Важливу роль відіграє не лише академічна складова, а й позанавчальний простір: участь студентів у волонтерстві, культурних ініціативах, громадських проектах сприяє усвідомленню самоотожненню з українською нацією. У висновках автор зазначає, що ефективне формування української ідентичності потребує системного підходу, методичної підтримки педагогів, оновлення змісту освіти, забезпечення україномовного середовища, а також урахування вікових, соціокультурних та регіональних особливостей учнів і студентів.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, національне виховання, національна ідентичність, українська національна ідентичність, національно-ідентичний компонент освітнього процесу; українська ідентичність, заклад дошкільної освіти, нова українська школа, заклад вищої освіти.

Introduction of the issue. In the context of contemporary socio-political transformations in Ukraine, particularly amid the full-scale war, the issue of forming Ukrainian national identity acquires special significance. The relevance of this problem is driven not only by external challenges associated with Russia's aggression against Ukraine but also by internal processes – reconsideration of national memory, reassessment of cultural benchmarks, and the creation of a unified civic space. National identity, as a complex socio-cultural category, plays a key role in societal consolidation, strengthening statehood, and fostering active, responsible citizenship. Self-awareness as part of the Ukrainian nation, a sense of belonging to the state, and respect for its history, language, culture, and national values constitute the foundation of a stable, cohesive, and democratic society.

Постановка проблеми. У контексті сучасних суспільно-політичних трансформацій в Україні, зокрема в умовах повномасштабної війни, питання формування української національної ідентичності набуває особливої ваги. Актуальність цієї проблеми зумовлена не лише зовнішніми викликами, пов'язаними з агресією Росії проти України, а й внутрішніми процесами – переосмисленням національної пам'яті, переоцінкою культурних орієнтирів, формуванням єдиного громадянського простору. Національна ідентичність, як комплексна соціокультурна категорія, відіграє ключову роль у консолідації суспільства, зміцненні державності, формуванні активного, відповідального громадянина. Самоусвідомлення себе як частини українського народу, відчуття належності до держави, повага до її історії, мови, культури та національних цінностей є основою стабільного,

Amid contemporary socio-political transformations, education serves as a key institution for the socialization of the younger generation, ensuring the transmission of cultural codes, historical memory, and national traditions, while also creating conditions for the development of civic consciousness. The education system possesses significant potential to shape learners' worldview and their perception of Ukrainian identity as a core value. Therefore, the formation of national identity within the education system should be regarded not as a by-product of the educational process but as a deliberate and purposeful outcome, intended to become a strategic task of state policy.

Today, Ukrainian education must not only ensure the acquisition of knowledge and the development of competencies in accordance with contemporary requirements but also cultivate patriotic convictions, civic responsibility, critical thinking, and readiness for active participation in societal life. National identity is an integral component of personality development, an important element of civic education, and one of the key directions of state educational policy. The above principles are legislatively regulated through the implementation of the Laws of Ukraine: "On Education" (2023), "On Preschool Education" (2025), "On Complete General Secondary Education" (2025), "On Higher Education" (2025) and "On the Basic Principles of State Policy in Strengthening Ukrainian National and Civic Identity" (2022); the Presidential Decree On the Strategy of National-Patriotic Education (2024); the Concept of National-Patriotic Education in the Ukrainian Education System (2022); and the Methodological Recommendations on Patriotic Education issued by the Ministry of Education and Science of Ukraine (2024). Current legislation provides for the integration of content, forms, and methods of teaching and upbringing that facilitate children's and youth's conscious awareness of their belonging to the Ukrainian nation, its history, culture, language, traditions, and spiritual values.

згуртованого та демократичного суспільства.

В умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій в Україні освіта виступає ключовим інститутом соціалізації молодого покоління, що забезпечує трансляцію культурних кодів, історичної пам'яті та національних традицій, а також створює умови для формування громадянської свідомості. Система освіти має потужний потенціал для формування світоглядної позиції здобувачів освіти, їхнього ставлення до української ідентичності як цінності. Тому формування національної ідентичності в системі освіти слід розглядати не як побічний продукт освітнього процесу, а як його цілеспрямований та свідомий результат, що має стати стратегічним завданням державної політики.

Сьогодні українська освіта має не лише забезпечувати здобуття знань та розвиток компетентностей відповідно до вимог часу, а й формувати патріотичні переконання, громадянську позицію, критичне мислення, готовність до активної участі в житті суспільства. Національна ідентичність є невід'ємною складовою формування особистості, важливим елементом громадянської освіти та одним із ключових напрямів державної освітньої політики. Вище зазначені положення законодавчо регламентуються, зокрема через реалізацію Законів України: "Про освіту" (2023) [3], "Про дошкільну освіту" (2025) [2], "Про повну загальну середню освіту" (2025) [5], "Про вищу освіту" (2025), "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності" (2022) [4]; Указ Президента України "Про стратегію національно-патріотичного виховання" (2024) [13]; Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022), "Про методичні рекомендації з патріотичного виховання" Міністерства освіти і науки України (2024). Чинне законодавство передбачає інтеграцію змісту, форм і методів навчання та виховання, які сприяють усвідомленню дітьми та молоддю своєї належності до української нації, її історії,

However, the effectiveness of achieving this goal depends on several factors: the content of educational programs, the professional preparedness of educators to implement the educational and developmental components, the use of interactive teaching methods, the integration of the national-patriotic component across subjects, and the overall socio-cultural environment of the educational institution. The process of identity formation requires particular attention in the context of informational influences, hybrid threats, migration processes, and regional diversity. Therefore, there is a need for a thorough analysis of both theoretical and practical aspects of forming Ukrainian national identity within the education system at all levels – from preschool to higher education.

Current state of the issue. The issue of forming Ukrainian national identity is considered in contemporary scholarly literature as an important component of education, socialization, and the civic development of the individual. Researchers focus on various aspects of this process – from psychological mechanisms and pedagogical strategies to the analysis of educational content and the influence of the socio-cultural environment.

At the same time, it should be noted that the scholarly discourse lacks comprehensive studies that consistently examine the formation of Ukrainian national identity across all levels of education – from preschool to higher education – as an integrated and sequential process. Existing works primarily focus on individual stages of the educational trajectory, which is undoubtedly valuable but does not allow for a full assessment of the dynamics, logic, and effectiveness of forming Ukrainian national identity throughout the entire period of personal educational development. This gap is likely due to the long-standing absence, within the academic and educational communities, of a clear and widely accepted understanding of the concept of "Ukrainian national identity".

The term "Ukrainian national identity" has often been equated with related, but

культури, мови, традицій і духовних орієнтирів.

Проте ефективність реалізації цього завдання залежить від низки чинників: змістового наповнення освітніх програм, професійної готовності педагогів до реалізації виховної складової, використання інтерактивних методів викладання, забезпечення міжпредметної інтеграції національно-патріотичної компоненти, а також від загального соціокультурного середовища закладу освіти. Особливої уваги потребує процес формування ідентичності в умовах інформаційного впливу, гібридних загроз, міграційних процесів і регіонального різноманіття. У зв'язку з цим постає необхідність глибокого аналізу теоретичних і практичних аспектів формування української національної ідентичності в системі освіти на всіх її рівнях – від дошкільного до вищого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування української національної ідентичності розглядається в сучасній науковій літературі як важливий компонент виховання, соціалізації й громадянського становлення особистості. У фокусі дослідників перебувають різні аспекти цього процесу – від психологічних механізмів і педагогічних стратегій до аналізу освітнього змісту й впливу соціокультурного середовища.

Водночас слід зазначити, що в науковому дискурсі відсутні комплексні дослідження, які б послідовно розглядали формування української національної ідентичності в межах усіх рівнів освіти – від дошкільного до вищого – як цілісний і наступний процес. Наявні праці переважно акцентують увагу на окремих етапах освітньої траєкторії, що, безумовно, є цінним, але не дозволяє повною мірою оцінити динаміку, логіку та ефективність формування української національної ідентичності протягом усього періоду освітнього розвитку особистості. Ймовірно, це зумовлено тим, що тривалий час у науковому та освітньому середовищі не існувало чіткого, усталеного розуміння поняття "українська національна ідентичність".

not identical, concepts such as civic identity (T. Bevz, I. Naida, I. Petrovska, O. Reznik, N. Khazratova), patriotic consciousness (S. Ivanova, Y. Ivchenko, V. Koval, V. Shakhray), national self-awareness (N. Havrysh, B. Rozumnyi, V. Savchuk, M. Tkachenko, O. Shevchenko, K. Chorna), cultural identity (N. Madei, V. Zhelanova, O. Matviyenko), and national-cultural identity (I. Bekh, Z. Denysiuk, K. Zhurba, T. Potapchuk, L. Lytvynenko), among others. This situation has complicated both the theoretical substantiation of the concept and the development of methodological approaches to its formation in educational practice.

Outline of unresolved issues brought up in the article. Despite a substantial body of research on the development of national consciousness, patriotic education, national upbringing, and the formation of civic competencies, the issues of consistency, continuity, and systematic formation of specifically Ukrainian national identity across all levels of education remain insufficiently explored.

Existing studies typically focus on particular age groups or educational levels – preschool, general secondary, or higher education. In particular, research addresses the features of national education in early childhood (A. Bohush, O. Bezpalko, T. Ponimanska), the formation of national self-awareness among school students (O. Pometun, N. Demianenko) and the development of national identity among youth in higher education settings (I. Bekh, V. Hudz, V. Kremen, T. Semihina, L. Khomych). However, a unified and comprehensive approach that would allow the formation of Ukrainian national identity to be viewed as a continuous pedagogical process within the overall educational trajectory of the individual is still lacking.

In this context, there is a pressing need to analyze how identity is formed at each level of education – from early childhood institutions to higher education – taking into account age-specific characteristics, pedagogical conditions, content and methodological approaches, as well as

Термін "українська національна ідентичність" нерідко ототожнювали з близькими за змістом, але не тотожними категоріями, такими як громадянська ідентичність (Т. Бевз, І. Найда, І. Петровська, О. Резник, Н. Хазратова), патріотична свідомість (С. Іванова, Ю. Івченко, В. Коваль, В. Шахрай), національна самосвідомість (Н. Гавриш, Б. Розумний, В. Савчук, М. Ткаченко, О. Шевченко, К. Чорна), культурна ідентичність (Н. Мадей, В. Желанова, О. Матвієнко), національно-культурна ідентичність (І. Бех, Ж. Денисюк, К. Журба, Т. Потапчук, Л. Литвиненко) тощо. Вище зазначене ускладнювало як теоретичне обґрунтування поняття, так і розробку методичних підходів до його формування у практиці освітньої діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Попри значний науковий доробок у сфері дослідження розвитку національної свідомості, патріотичного виховання, національного виховання, формування громадянських компетентностей, питання послідовності, наступності та системності формування саме української національної ідентичності на всіх рівнях освіти залишається недостатньо розкритим.

Існуючі дослідження, як правило, зосереджуються на окремих вікових групах або рівнях освіти – дошкільному, загальноосвітньому чи вищому. Зокрема, розглядаються особливості національного виховання в дошкільному віці (А. Богуш, О. Безпалько, Т. Поніманська), формування національної самосвідомості учнів у шкільному середовищі (О. Пометун, Н. Дем'яненко), а також становлення національної ідентичності молоді в умовах вищої школи (І. Бех, В. Гудзь, В. Кремень, Т. Семигіна, Л. Хомич). Проте відсутній єдиний цілісний підхід, який би дозволяв розглядати формування української національної ідентичності як безперервний педагогічний процес у межах загальної освітньої траєкторії особистості.

У зв'язку з цим, актуальною є потреба в аналізі того, яким чином ідентичність

factors that either facilitate or, conversely, complicate this process.

Aim of the research is to theoretically substantiate and analyze the process of forming Ukrainian national identity among children and youth within the education system as an integrated, multi-level phenomenon that encompasses all stages of an individual's educational trajectory and takes into account age-specific, psychological and pedagogical characteristics.

The methodological basis of the study is grounded in the principles of the cultural-historical approach, the concept of national-cultural identity (I. Bekh, K. Zhurba), as well as competence-based and learner-centered approaches to organizing the educational process. The following research methods were applied for the analysis of scholarly sources, legislative frameworks, and educational programs:

- theoretical methods (analysis, generalization, and systematization of normative legal documents and scientific literature);
- structural-functional analysis to determine the role of the education system in forming national identity among children and youth;
- comparative pedagogical method for contrasting the implementation of the identity component across different educational levels;
- predictive method to substantiate prospects for improving educational policy and practice.

Results and discussion. In 2022, the Law of Ukraine "On the Basic Principles of State Policy in Strengthening Ukrainian National and Civic Identity" [4] was adopted, representing a decisive step toward the formation of a unified civic space and the enhancement of Ukraine's cultural agency. The adoption of this law amid the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine is particularly valuable and timely, as it provides a strategic dimension to state policy in the humanitarian sphere, aimed at strengthening identity as a factor of national security, resisting hybrid threats,

формується на кожному з рівнів освіти – від ЗДО до ЗВО – з урахуванням вікових особливостей, педагогічних умов, змістових і методичних підходів, а також чинників, що сприяють або, навпаки, ускладнюють цей процес.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати та проаналізувати процес формування української національної ідентичності серед дітей та молоді в системі освіти як цілісного багаторівневого явища, що охоплює всі етапи освітньої траєкторії особистості та враховує вікові, психологічні й педагогічні особливості.

Методологічну основу дослідження становлять положення культурно-історичного підходу, концепції національно-культурної ідентичності (І. Бех, К. Журба), а також компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів до організації освітнього процесу. Для аналізу наукових джерел, законодавчої бази та освітніх програм застосовано такі методи дослідження:

- теоретичні (аналіз, узагальнення, систематизація нормативно-правових документів і наукових праць);
- структурно-функціональний аналіз для визначення ролі системи освіти у формуванні національної ідентичності серед дітей та молоді;
- порівняльно-педагогічний метод для зіставлення реалізації ідентифікаційного компонента на різних рівнях освіти;
- прогностичний метод для обґрунтування перспектив удосконалення освітньої політики та практики.

Виклад основного матеріалу. У 2022 році було ухвалено Закон України "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності" [4], що став визначальним кроком у напрямі формування єдиного громадянського простору та посилення культурної суб'єктності України. Прийняття вищезазначеного закону в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України є надзвичайно цінним і актуальним, адже він надає державній політиці в гуманітарній сфері стратегічного виміру,

and serving as a means of societal consolidation.

The law explicitly states that the goal of state policy is to cultivate the following qualities among Ukrainian citizens, including children and youth:

- active civic engagement based on respect for human rights, the spiritual values of the Ukrainian people, and national identity;
- defensive consciousness and civic resilience;
- patriotism as a conscious readiness to defend the independence and values of Ukraine [4].

However, despite the general mention of children, the law does not distinguish the category of preschool-aged children, nor does it take into account the specific features of their socio-psychological development. In our view, this creates a legislative gap, as the preschool years represent a critical period for the initial formation of national identity, during which a child acquires their first understanding of themselves in the context of family, language, cultural, and ethnic belonging. It is precisely at the preschool age that a child undergoes primary identification with the social and national environment – through emotions, images, language, symbols, and family and cultural practices. Neglecting this age period may result in the absence of basic self-conceptions as a Ukrainian in subsequent stages of development.

It is important to emphasize the necessity of integrating the national-identity component specifically into the Basic Component of Preschool Education of Ukraine (BCPE, 2021), which serves as the state standard defining the content and scope of educational preparation for preschool children. In its current version, national identity is only mentioned briefly, particularly within the educational area "The Child in Society", which focuses on introducing children to traditions, customs, and cultural heritage. However, a comprehensive approach to the formation of specifically Ukrainian national identity is lacking, rendering this objective diffuse in the practice of preschool education institutions [1].

спрямованого на зміцнення ідентичності як чинника національної безпеки, опору гібридним загрозам і засобу суспільної консолідації.

У Законі прямо зазначено, що метою державної політики є формування в громадян України, у тому числі дітей та молоді, таких якостей, як:

- активна громадянська позиція на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності;
- оборонна свідомість і громадянська стійкість;
- патріотизм як усвідомлена готовність захищати незалежність і цінності України [4].

Втім, попри наявність загальної згадки про дітей, закон не виокремлює категорію дітей дошкільного віку, як і не враховує особливостей їхнього соціально-психологічного розвитку. На нашу думку, такий факт створює законодавчу прогалину, адже саме дошкільний вік є критичним періодом первинного формування національної ідентичності, під час якого дитина набуває перших уявлень про себе в контексті родинної, мовної, культурної, етнічної належності. Саме в дошкільному віці відбувається первинна ідентифікація дитини із соціальним та національним середовищем – через емоції, образи, мову, символи, родинні й культурні практики. Втрата уваги до цього вікового періоду може призводити до відсутності базових уявлень про себе як українця/українку в подальших вікових етапах.

Необхідно наголосити на важливості інтеграції національно-ідентичнісного компоненту саме в Базовий компонент дошкільної освіти України (БКДО, 2021) який є державним стандартом і визначає зміст та обсяг освітньої підготовки дітей дошкільного віку. У чинній редакції національна ідентичність згадується лише побіжно, зокрема в освітньому напрямку "Дитина в соціумі", де йдеться про ознайомлення дітей з традиціями, звичаями, культурною спадщиною. Проте відсутній цілісний підхід до формування саме української національної ідентичності, що робить це завдання розмитим у практиці ЗДО [1].

In light of the current challenges posed by the full-scale war, the issue of finding effective ways to foster national, socio-civic, and cultural identity has become particularly urgent. In this context, it is worth noting that the partial program for older preschool children, "My Country – Ukraine" (2023), edited by N. Havrysh, O. Kosenko and T. Pirozhenko, has strengthened the focus on developing socio-civic competence and national identity. The program includes thematic sections such as:

- "Ukraine – My Homeland" – fostering understanding of the State, State symbols and the State language;
- "The People Will Say, As It Binds" – learning Ukrainian proverbs, fairy tales and folklore;
- "Holidays in a Ukrainian Family" – familiarization with traditions, rituals and family customs [10].

The activities included in the program aim to develop preschool children's emotional connection with Ukrainian culture through play, storytelling, and song, as well as to cultivate a positive attitude toward national symbols, language, and history. For example, during one thematic week, children, together with educators, create a symbolic "Wreath of Unity", explore regional characteristics of Ukraine, listen to folk songs, and make appliques with traditional ornaments [10].

It is particularly noteworthy that, in the partial program, the authors for the first time openly and positively employ the concept of "national identity" as a key element of preschool education content, influencing the approach to national education.

It should be noted that, previously, the formation of Ukrainian national identity among preschool children was primarily practiced within the environments of civil society organizations, particularly Plast, the national scouting organization of Ukraine, which has a long-standing tradition of patriotic education from the earliest ages. In Plast, children aged 3-6 are called "Ptashata" (little birds), and from this early age, they are introduced to the values of Ukrainian culture,

з огляду на актуальні виклики, зумовлені повномасштабною війною, проблема пошуку ефективних шляхів формування національної, соціально-громадянської та культурної ідентичності набула особливої актуальності. Саме в цьому контексті варто відзначити, що парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку "Моя країна – Україна" (2023) за редакцією Н. Гавриш, О. Косенко та Т. Піроженко активізувала акцент на формуванні соціально-громадянської компетентності та національної ідентичності. У програмі представлено тематичні розділи, такі як:

- "Україна – моя Батьківщина" – формування уявлень про Державу, Державні символи, Державну мову;
- "Народ скаже, як зав'яже" – засвоєння українських прислів'їв, казок, фольклору;
- "Свята в українській родині" – ознайомлення з традиціями, обрядами, родинними звичаями [10].

Заняття, які входять до програми спрямовані на розвиток емоційного зв'язку дитини дошкільного віку з українською культурою через гру, казку, пісню, а також формування позитивного ставлення до національних символів, мови та історії. Наприклад, під час одного з тематичних тижнів діти разом із педагогами виготовляють символічний "Вінок єдності", знайомляться з регіональними особливостями України, слухають народні пісні та створюють аплікації з орнаментами [10].

Особливої уваги заслуговує те, що в парціальній програмі автори вперше відкрито, без застережень із позитивним акцентом використовують поняття "національна ідентичність" як ключовий елемент змісту дошкільної освіти, що впливає на підхід до національного виховання.

Варто зазначити, що раніше формування української національної ідентичності у дітей дошкільного віку практикувалося переважно в середовищах громадських організацій, зокрема в Пласті – національній скаутській організації України, яка має глибоку традицію патріотичного виховання з наймолодшого віку. У Пласті

traditions and symbols through play, storytelling, song, rituals, and community participation [11].

In Plast, the concept of "Ukrainian national identity" has never been associated with fear or ideological taboo; on the contrary, it is perceived as a natural foundation for personality development. In contrast, in state educational institutions, including preschools, there has until recently been a cautious approach in wording, due to concerns over accusations of "excessive nationalism". Often, the term "national identity" was replaced with concepts such as "civic education", "love for the homeland" or was limited to general moral and ethical guidelines.

A similar tendency has long been observed in school education: the concept of national identity often remained outside the official educational discourse or was addressed indirectly, as part of patriotic or civic education. Open and purposeful discussion of the formation of specifically Ukrainian national identity was rare, which limited educators in terminology and restricted students' opportunities to understand their belonging to the nation as a value rather than as an abstract concept.

The situation began to change with the implementation of the New Ukrainian School (NUS) reform, which emphasizes a value-based approach to learning, the development of key competencies, and the personal growth of the child as a citizen of Ukraine. NUS stipulates that students should not only acquire knowledge but also develop an awareness of their own identity, be capable of feeling responsibility for the community in which they live and actively participate in social life.

An important step in continuing the formation of Ukrainian national identity was the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1072 of July 30, 2024, "On the Approval of the Conceptual Foundations for the Reform of History Education in the General Secondary Education System" [7]. The document explicitly states that one of the priorities of history education is the formation of national and cultural identity, the cultivation of patriotism, and awareness of historical meanings that contribute to

діти віком 3-6 років носять назву «пташата», і вже з цього раннього віку вони залучаються до цінностей української культури, традицій, символів через гру, казку, пісню, ритуали та спільноту [11].

Саме у Пласті поняття "української національної ідентичності" ніколи не викликало остраху чи ідеологічного табу, а навпаки – сприймалося як природна основа формування особистості. Натомість у державних освітніх закладах, зокрема в ЗДО, до недавнього часу спостерігалася обережність у формулюваннях, зумовлена побоюванням звинувачень у "надмірному націоналізмі". Часто термін "національна ідентичність" підміняли поняттями "громадянське виховання", "любов до Батьківщини" або обмежувалися загальними морально-етичними орієнтирами.

Схожа тенденція тривалий час простежувалась і в шкільній освіті: поняття національної ідентичності часто залишалося поза межами офіційного освітнього дискурсу, або ж розглядалося побічно – як частина патріотичного чи громадянського виховання. Відкрито й цілеспрямовано про формування саме української національної ідентичності йшлося рідко, що обмежувало педагогів у термінології, а учнів – у можливості осмислювати свою належність до нації як цінність, а не як абстрактне поняття.

Ситуація почала змінюватися з впровадженням реформи Нової української школи (НУШ), яка акцентує увагу на ціннісному підході до навчання, формуванні ключових компетентностей та особистісному зростанні дитини як громадянина України. НУШ передбачає, що учні мають не лише здобути знання, а й сформувати усвідомлення власної ідентичності, бути здатними відчувати відповідальність за спільноту, у якій живуть, та брати активну участь у житті суспільства.

Важливим кроком у продовженні формування української національної ідентичності став наказ МОН України від 30.07.2024 № 1072 "Про затвердження концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти" [7]. У документі прямо

students' civic resilience and social integration. This concept reinforces the strategic role of history in building Ukrainian identity as a foundation for national security, societal consolidation, and self-awareness.

Within primary education, the formation of Ukrainian national identity is carried out through subjects such as "I Explore the World", "Ukrainian Language" and "Literary Reading" where students study traditions, symbols, historical figures, and aspects of Ukrainian daily life, nature, and culture. The use of an integrated approach allows not only the transmission of knowledge but also the development of an emotional and value-based attitude toward Ukraine, which forms the foundation for a stable sense of identity.

We align with M. Charnytska's view, who emphasizes that the effectiveness of civic education is ensured through the use of activating teaching methods, including interactive, project-based, and play-based forms. These methods contribute to the development of students' collaboration skills, social interaction, and understanding of societal norms, which are essential for the formation of Ukrainian national identity. The scholar also notes that even students with intellectual disabilities can assimilate the content of civic education, provided the educational environment is adapted, highlighting the necessity of a value-activity-based approach in the educational process [14].

V. Portnykov's perspective is also significant: the formation of national identity should begin as early as possible – not only in primary school but already in preschool. The journalist rightly points out that the emotional component, such as poems and celebrations, is insufficient; it is necessary to engage children in discussion, helping them reflect on national values and understand the environment around them. Without knowledge of the family context – the beliefs and conceptions children bring to the educational setting – it is difficult for educators to foster a conscious sense of national identity [9].

In lower secondary school, these processes are deepened through courses in Ukrainian history, Ukrainian

зазначено, що одним із пріоритетів історичної освіти є формування національної та культурної ідентичності, виховання патріотизму, обізнаності з історичними сенсами, що сприяють громадянській стійкості та соціальній інтегрованості учнів. Вище зазначена концепція підсилює стратегічну роль історії у побудові української ідентичності як основи національної безпеки, консолідації та самоусвідомлення.

У межах початкової школи формування української національної ідентичності здійснюється через такі предмети, як "Я досліджую світ", "Українська мова", "Літературне читання", де учні вивчають традиції, символи, історичні постаті, особливості українського побуту, природи та культури. Використання інтегрованого підходу дає змогу не лише передавати знання, а й формувати емоційно-ціннісне ставлення до України, що є основою для виникнення стійкої ідентичності.

Нам імпонує думка М. Чарніцької, яка підкреслює, що ефективність громадянської освіти забезпечується застосуванням активізуючих методів навчання, зокрема інтерактивних, проектних та ігрових форм. Вище зазначені методи сприяють розвитку в учнів умінь співпраці, соціальної взаємодії та орієнтації в суспільних нормах, що є важливим підґрунтям формування української національної ідентичності. Науковець звертає увагу на те, що навіть учні з інтелектуальними порушеннями здатні засвоювати зміст громадянської освіти за умови адаптації освітнього середовища, що підтверджує необхідність ціннісно-діяльнісного підходу в освітньому процесі [14].

Важливою є думка В. Портникова, про те, що формування національної ідентичності варто починати якомога раніше – не лише з початкової школи, а вже з дошкілля. Журналіст справедливо зауважує, що емоційного компонента у вигляді віршів і свят недостатньо: з дітьми потрібно говорити, допомагати їм осмислювати національні цінності, розуміти, що відбувається в їхньому середовищі. Адже без знання родинного контексту – уявлень і переконань, із якими дитина приходить до закладу освіти –

literature, civic education, as well as interdisciplinary integration, which helps students perceive themselves as part of the Ukrainian nation and understand the significance of their native language, historical memory, cultural heritage, and state symbols [12].

Additionally, the educational and formative component of the school environment plays an important role – traditions established within the collective, thematic events, interaction with local communities, and participation in patriotic, volunteer, and environmental awareness initiatives. These forms of activity create a socio-cultural space in which national identity is not imposed but experienced – through personal experience, emotions, and dialogue [9].

In the subsequent educational trajectory – at the higher education level – the formation of Ukrainian national identity takes on new forms and content, developing within the dimensions of critical thinking, reflection on historical meanings, and personal value orientation. Unlike primary or secondary school, where the main emphasis is on acquiring basic knowledge and emotional-patriotic engagement, the university environment creates conditions for a conscious choice of personal identity, taking into account historical, philosophical, and cultural contexts.

Contemporary higher education practices demonstrate a gradual integration of the topic of national identity into educational components of various orientations. In particular, courses such as "History of Ukrainian Culture", "Cultural Studies", "Political Science", and "Ethics", which are either compulsory or elective in many higher education institutions, often include thematic modules dedicated to issues of nationhood, statehood, culture, language, memory, and self-identification. These courses provide the theoretical foundation for students to comprehend their belonging to the Ukrainian cultural space.

According to K. Kyrylenko, the formation of a stable Ukrainian identity among university students is of particular importance, and the course "Philosophy" in

педагогу складно формувати в неї усвідомлену національну ідентичність [9].

У базовій середній школі ці процеси поглиблюються через курси історії України, української літератури, громадянської освіти, а також міжпредметну інтеграцію, яка допомагає учням усвідомити себе як частину українського народу, зрозуміти значення рідної мови, історичної пам'яті, культурної спадщини та державної символіки [12].

Крім того, важливу роль відіграє виховна складова шкільного середовища – традиції, що формуються в колективі, тематичні заходи, взаємодія з місцевими громадами, участь у патріотичних, волонтерських, екопросвітницьких ініціативах. Згадані форми роботи створюють соціокультурний простір, у якому національна ідентичність не нав'язується, а проживається – через досвід, емоції, діалог [9].

У подальшій освітній траєкторії – на рівні вищої освіти – формування української національної ідентичності набуває нових форм і змістів, розвиваючись у площині критичного мислення, осмислення історичних сенсів та власної ціннісної позиції. На відміну від початкової чи середньої школи, де основний акцент робиться на засвоєнні базових знань і емоційно-патріотичному залученні, університетське середовище створює умови для усвідомленого вибору особистісної ідентичності, з урахуванням історичного, філософського та культурного контексту.

Сучасна практика вищої освіти демонструє поступову інтеграцію теми національної ідентичності в освітні компоненти різного спрямування. Зокрема, такі дисципліни як "Історія української культури", "Культурологія", "Політологія", "Етика", які є обов'язковими або вибірковими в багатьох ЗВО, часто включають тематичні модулі, присвячені питанням нації, державності, культури, мови, пам'яті, самоідентифікації. Вище зазначені дисципліни створюють теоретичну основу для осмислення студентами своєї належності до українського культурного простору.

На думку К. Кириленко, формування стійкої української ідентичності серед

higher education institutions becomes an effective tool in this process. The author emphasizes that teaching philosophy should go beyond purely academic knowledge and include current topics of national self-awareness, reflection on historical myths, support for a Ukrainian-language educational environment, and familiarization of students with contemporary Ukrainian-language content [6].

Elective courses such as "Ukrainian Studies", "National Security and Cultural Identity" and "Psychology of National Consciousness" are also offered in some universities, depending on their profile and academic traditions. These courses aim not only to transmit knowledge but also to cultivate a holistic understanding of oneself as part of the Ukrainian nation, a bearer of the language, an inheritor of history and a co-creator of Ukraine's contemporary cultural landscape.

Equally important is the extracurricular environment of universities, where initiatives that foster the development of national identity are actively implemented. These include participation in patriotic events, student associations, artistic projects, academic conferences, and commemorative practices. There is also a noticeable strengthening of the volunteer culture among students, especially during the full-scale warvolunteering has become not only a form of assistance but also a conscious act of identification, connecting youth with the real life of their country.

Recent scholarly research confirms that higher education environments are fostering a new type of Ukrainian youth – critical-thinking, responsible, nationally conscious, and capable of acting in the interests of the community. Identity here is not merely declared but formed through daily educational experiences – through reflection, dialogue, collaboration, and participation in cultural and civic life.

In our view, the formation of Ukrainian national identity within the education system should not be regarded as an auxiliary aspect of educational work but as a transversal content component, integrated into all educational programs and practices. In the context of war and

студентської молоді набуває особливої ваги, а курс "Філософія" в закладах вищої освіти стає ефективним інструментом цього процесу. Авторка підкреслює, що викладання філософії має виходити за межі суто академічного знання і включати актуальні теми національного самоусвідомлення, осмислення історичних міфів, підтримку україномовного освітнього простору та ознайомлення студентів із сучасним україномовним контентом [6].

Окремі дисципліни вільного вибору, такі як "Українознавство", "Національна безпека і культурна ідентичність", "Психологія національної самосвідомості", також реалізуються в деяких університетах, залежно від профілю і наукових традицій. Згадані дисципліни спрямовані не лише на передачу знань, а й на формування цілісного бачення себе як частини українського народу, носія мови, спадкоємця історії та співтворця сучасного культурного ландшафту України.

Не менш важливим є позанавчальний простір університетів, де активно реалізуються ініціативи, що сприяють розвитку національної ідентичності. Серед них: участь у патріотичних заходах, студентських об'єднаннях, мистецьких акціях, наукових конференціях, меморіальних практиках. Відзначається також посилення волонтерської культури серед студентської молоді, зокрема під час повномасштабної війни – волонтерство стало не лише формою допомоги, а й усвідомленим ідентифікаційним жестом, що поєднує молодь із реальним життям своєї країни.

Наукові дослідження останніх років також підтверджують, що в середовищі вищої освіти формується новий тип української молоді – критично мислячої, відповідальної, національно свідомої, здатної до дії в інтересах спільноти. Ідентичність тут не декларується, а формується в щоденному освітньому досвіді – через рефлексію, діалог, співпрацю, участь у культурному та громадському житті.

На нашу думку, формування української національної ідентичності в системі освіти має розглядатися не як додатковий напрям виховної роботи, а як

powerful informational influence, the issue of Ukrainian national identity among children and youth is no longer purely cultural or pedagogical – it acquires dimensions of state security, civic resilience, and social consolidation. Therefore, it is crucial to ensure that this process is not declarative but conscious, and that engagement with Ukrainian identity is not formal but experienced as a value in the daily life of children and youth.

Conclusions and research perspectives. The formation of Ukrainian national identity among children and youth within the education system is a complex, multi-level process encompassing all stages of personal development – from preschool to higher education. The conducted research indicates that the effectiveness of forming Ukrainian national identity among children and youth largely depends on the integration of the national-identity component into the educational process, enhancing teachers' professional competence, supporting a Ukrainian-language environment, and actively engaging pupils and students in cultural and civic practices.

At the same time, despite positive legislative initiatives and certain successes in implementing national-patriotic education, the academic and educational environment still lacks a comprehensive systemic approach to forming national identity across all levels of education. Particularly under-researched is the formation of Ukrainian national identity in preschool age and in the context of contemporary socio-cultural challenges, including globalization, digitalization, and the influence of mass media.

Based on the results obtained, the author proposes the following directions for improving educational practice and further research:

– development of a comprehensive model for forming Ukrainian national identity, which would consider the age-related, psychological, and pedagogical characteristics of students at different levels of education;

наскрізний змістовий компонент, інтегрований у всі освітні програми та практики. В умовах війни та потужного інформаційного впливу питання української національної ідентичності дітей та молоді перестає бути суто культурним чи педагогічним – воно набуває виміру державної безпеки, громадянської стійкості та соціальної консолідації. Тому важливо забезпечити не декларативність, а усвідомленість цього процесу, не формальне ознайомлення, а ціннісне проживання українськості у щоденному досвіді дитини та молоді.

Висновки та перспективи досліджень. Формування української національної ідентичності серед дітей та молоді в системі освіти є складним багаторівневим процесом, що охоплює всі етапи розвитку особистості – від дошкільця до вищої освіти. Проведене дослідження свідчить, що ефективність формування української національної ідентичності серед дітей та молоді в системі освіти значною мірою залежить від інтеграції національно-ідентичного компонента в освітній процесу, підвищення професійної підготовки педагогів, підтримки країномовного середовища та активного залучення вихованців, учнів та студентів до культурно-громадянських практик.

Разом із тим, незважаючи на позитивні законодавчі ініціативи та окремі успіхи у впровадженні національно-патріотичного виховання, у науковому та освітньому середовищі досі бракує цілісного системного підходу до формування національної ідентичності на всіх рівнях освіти. Особливо недостатньо досліджено питання формування української національної ідентичності в дошкільньому віці та у контексті сучасних соціокультурних викликів, зокрема глобалізації, цифровізації та впливу мас-медіа.

На основі отриманих результатів автор пропонує такі напрямки удосконалення освітньої практики та подальших досліджень:

– розробка цілісної моделі формування української національної ідентичності, яка враховувала б вікові, психологічні та педагогічні особливості учнів на різних рівнях освіти;

– creation of methodological guidelines for teachers on integrating the national-identity component into the educational process, particularly through practical tasks, projects, and cultural-civic activities;

– study of regional characteristics and the influence of digital environments on the formation of Ukrainian national identity, including the role of social networks, online resources, and multimedia platforms;

– evaluation of the effectiveness of state and civil initiatives in the field of national-patriotic education and the creation of mechanisms to monitor their impact on youth.

The implementation of these approaches will contribute to the systematic, sequential, and effective formation of Ukrainian national identity, which is a necessary condition for fostering citizens who are conscious of their historical, cultural, and social roots.

– створення методичних рекомендацій для педагогів щодо інтеграції національно-ідентифікаційного компонента в освітній процес, зокрема через практичні завдання, проекти та культурно-громадянські активності;

– вивчення регіональних особливостей та впливу цифрового середовища на формування української національної ідентичності, зокрема ролі соціальних мереж, онлайн-ресурсів та мультимедійних платформ;

– оцінка ефективності державних і громадських ініціатив у сфері національно-патріотичного виховання та створення механізмів моніторингу їхнього впливу на молодь.

Застосування запропонованих підходів сприятиме системному, послідовному та ефективному формуванню української національної ідентичності, що є необхідною умовою виховання громадянина, свідомого свого історичного, культурного та соціального коріння.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity). Nova redaktsiia [Basic component of preschool education (State standard of preschool education). New edition].* (2021). Retrieved from: <https://surl.li/wqlmuz> [in Ukrainian].
2. *Zakon Ukrainy "Pro doshkilnu osvitu" [Law of Ukraine "On Early Childhood Education"].* (2024). *Vidomosti Verkhovnoi Rady – Information from the Supreme Council*, № 42, st. 258. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> [in Ukrainian].
3. *Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [The Law of Ukraine "For Education"].* (2023). Retrieved from: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu [in Ukrainian].
4. *Zakon Ukrainy "Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti" [Law of Ukraine "On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Strengthening Ukrainian National and Civic Identity"].* (2022). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy "Pro povnu zahalnu seredniu osvitu" [Law of Ukraine "On Comprehensive Secondary Education"].* (2025). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
6. Kyrylenko, K. *Formuvannia ukrainskoi identychnosti v protsesi vykladannia kursu "Filosofia" v zakladi vyshchoi osvity za umov voiennoho stanu [Formation of Ukrainian identity in the process of teaching the course "Philosophy" in a higher education institution under martial law].* Retrieved from: <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/266066> [in Ukrainian].
7. *Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy "Pro zatverzhennia kontseptualnykh zasad reformuvannia istorichnoi osvity v systemi zahalnoi serednoi osvity" [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On approval of the conceptual principles of reforming historical education in the system of comprehensive secondary education"]*

(30.07.2024 № 1072). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1072729-24#Text> [in Ukrainian].

8. *Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy "Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo orhanizatsii diialnosti tsentriv natsionalno-patriotychnoho vykhovannia"* [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On approval of methodological recommendations for the organization of activities of centers of national-patriotic education"] vid 07.02.2024. Retrieved from: <https://surl.li/isxxjo> [in Ukrainian].

9. *Nova ukrainska shkola. Yak vykhovuvaty v uchniv natsionalnu svidomist i yaka v tsomu rol shkilnoi osvity* [New Ukrainian school. How to instill national consciousness in students and what is the role of school education in this]. Retrieved from: <https://surl.li/isxxjo> [in Ukrainian].

10. *Partsialna prohrama z patriotychnoho vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku "Moia – kraina Ukraina"* [Partial program for patriotic education of children of senior preschool age "My country is Ukraine"]. (2022). N. Havrysh, O. Kosenchuk. Kharkiv, 64 [in Ukrainian].

11. *Plast. Ptashata* [Plast. Bird]. Retrieved from: <https://plast-cleveland.org/ptashata/> [in Ukrainian].

12. *Stratehichni orientyry ta innovatsiini praktyky utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti v umovakh voiennoho stanu. Rekomendatsii metodolohichnoho seminaru* [Strategic guidelines and innovative practices for the affirmation of Ukrainian national identity in martial law conditions. Recommendations of the methodological seminar]. Retrieved from: <https://surl.li/gghram> [in Ukrainian].

13. *Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro stratehiiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia"* [Decree of the President of Ukraine "On the Strategy of National and Patriotic Education"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> [in Ukrainian].

14. Charnitska, M. (2025). *Aktyvizuyuche vykladannya na urokakh hromadyanskoyi osvity u spetsialnykh pochatkovykh shkolakh dlya uchniv z porushennyamy intelektu* [Activating teaching in civic education lessons in special primary schools for students with intellectual disabilities]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Pedagogichni nauky – Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*, № 2 (121), 270-279 [in Ukrainian].

Received: November 12, 2025
Accepted: December 08, 2025